

גדר מצות תלמוד תורה
(מתוך ההקדמה לספר "זכר יצחק")

וארשום בזה הערות אחדות על כמה מאמרי חז"ל בענין עיון וחידוש בתורה ודרך הלמוד בכלל. הנה פשוט הוא דחיוב ההכנה בתורה הוא לא רק חלק ממצות ת"ת אלא הוא שיעור בקיום המצוה עצמה. אלא דיש בזה מדרגות שונות. ראה בברכות (ו:): "אגרא דפרקא ריהטא", ופירש"י שאינם מקבלים שכר למוד משום שאינם מבינים להעמיד גירסא ולומר שמועה מפי רבן¹.
ודבריו צריכים באור. ונראה דס"ל דשיעור של ההכנה בד"ת הוא שיוכל לחזור על שמועתו ואם לאו מלכתחילה אין בידו מצות למוד. ויש לומר משום דכהאי גוונא לא קרינן ביה "ושננתם", שיהיו דברי תורה משוננים בפין²! ואפשר אולי לחלק בזה בין תורה שבכתב לתושבע"פ, דרק תורה שבעל פה שהיא פירושה של תורה שבכתב (עיין בהקדמת הרמב"ם³) כיון שאינו מבין אין זה בכלל פירוש ואינה בכלל תלמוד תורה. ומ"ש להלן שם: "אגרא דשמעתא-סברה" עיי"ש ברש"י⁴. היינו שיש יותר שכר על היגיעה בסברה של ההלכה מאשר על עצם למוד ההלכה. וראה בברכות (מז:): דמי שאינו יודע ביאור ההלכות שיודע, אפילו יודע כך כל התורה כולה הוא בכלל עם הארץ⁵.
ועיי"ש דאם יודע להגיד בפיו טעם הדברים, אעפ"י שאינו מבין, הוי כבר ת"ח⁶. וע"כ דידיעת ההלכה בלא הטעם אינה ידיעה כלל. ועיין בר"ן ע"ז (לד:)^{6א} שכתב דלפסוק הלכה ולא להגיד טעמה מותר גם בבית המרחץ^{6ב}, ובשו"ע או"ח, מ"ז⁷ פסק משום זה דכהאי גוונא אי"צ לברך ברכת התורה,

הערה: כדי להקל על לימוד המאמר צטטנו בהערות את המקומות שאליהם מפנה המאמר. מומלץ לעיין במקורות עצמם. העורך 1 לשון רש"י: "אגרא דפרקא" עיקר קבול שכר הבריות הרצים לשמוע דרשה מפי חכם היא שכר המרוצה. שהרי רובם אינם מבינים להעמיד גרסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן, שיקבלו שכר למוד. 2 קדושין ל. תנו רבנן: "ושננתם", שיהיו דברי תורה מחודדים בפין. שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד. 3 בתחילת הקדמת הרמב"ם לספר משנה תורה. 4 "אגרא דשמעתא-סברה": שהוא יגע וטורח ומחשב להבין טעמו של דבר. 5 "אחרים אומרים: אפילו קרא ושנה ולא שמש ת"ח - הרי זה עם הארץ. וברש"י: "שלא שמש ת"ח: ... שהיו נותנים לדברי משנה טעם." 6 בגמרא שם: "לישנא אחרינא - דשמע שמעתתא מפומייהו דרבנן וגריס להו - כצורבא מרבנן דמי." 6א בדפי הרי"ף (יט:). 6ב "שכל שאינו אומר עיקר טעמו של דבר אינו אלא כהרהור." 7 סעיף ד' וברמ"א שם. 8 "אבל כ"ז צריך עיון... וכי ליכא מצוה בהרהור".

(ועיין בבהגר"א מה שחולק ע"ז). אמנם ממגילה (כח:) נראה דיש מחלוקת בזה דריש לקיש קרי גברא רבא לאדם שידע כל התורה ולא ידע סברה עיי"ש⁹. ועיין בשבת (סג.) "שני ת"ח המדגילים זה לזה בהלכה¹⁰ הקב"ה אוהבן, והוא דידעי בצורתא דשמעתא." ופירש"י: "שורש הדבר קצת", והיינו משום דבלא זה הוי ע"ה ולא יהא תועלת בחדודן שיחדדו זה לזה. ועיין בתוס' ע"ז (כב:)¹¹ שהקשו¹² "פשיטא דאוהבן." ובאמת י"ל דקמ"ל דסגי לזה צורתא דשמעתא לחוד ואין חוששין דישבשו זה את זה. ויש לעיין ממשכת ע"ז (יט.) "לעולם ליגרס אע"ג דלא ידע מאי קאמר", אולם עיי"ש ברש"י שכתב דאין רבו יודע לפרש לו כלום. ור"ל דלומד מרב שיש לו הרבה קבלות ואין לו להפסיק מלקבל ממנו כל הקבלות ששונה עד שיביין הסברה של קבלה ראשונה מעצמו או ע"י אחרים, משום דזה יכול לקיים גם אח"כ, והשמועות אם לא ישמעם עתה לא ישמעם עוד. וקמ"ל דאעפ"י שכל זמן שאין ההלכה מוסכרת אין בידו מצוה דת"ת, מ"מ יש ענין יותר שעתה יגרום לבד ורק אחרי זה יסבור. אבל אם הוא גופו לומד אינו יוצא עד שיסבור שמועתו. ועיין בשבת שם¹³ "ליגמד אינש והדר ליסבר" ועיי"ש ברש"י: "אע"ג דלא ידע לכולהו טעמיה."¹⁴ ונראה דר"ל דבאמת יודע באור ההלכה דהרי זה נאמר במ"ש ר' אליעזר "אדם יוצא בחרבו בשבת"¹⁵, והרי ר"א גופא קאמר הטעם מפני שזה תכשיט לו, אלא משום דיש לשקל-וטרי בזה ועדיין צריך ישוב כמו שכתוב שם, וזה עדיין לא יודע. ועוד י"ל דהרי אין הלכה כר"א, אלא דאפ"ה אלו ואלו דברי אלקים חיים, וכה"ג אין להתעכב מלגמור. אבל מדקדוק לשון רש"י נראה כמו שכתבנו קודם. ועיין רש"י סוכה (כח.)¹⁶ "גמרא - זוהי סברא, שהיו האחרונים מדקדקים בדברי הראשונים הסתומים לפרשם וליתן בהם טעם." ועיין ביאור הגר"א יו"ד רמ"ו^{16א}. ועיין בתמורה (טו:) עד שמת יוסי בן יועזר היו למדים תורה כמשה רבינו¹⁷. ופירש רבינו גרשום "בדקדוק כמשה", (ונראה דאח"ז התפשטה האפיקורסות של תלמידי צדוק, שגם הוא היה תלמידו של

9 "ריש לקיש ספדיה לההוא צורבא מרכנן דשכיח בארעא דישראל, דהוי תנו הלכתא בכ"ד שורתא. (רש"י: שהיה שונה משניות לתלמידים) אמר: ווי, חסרא ארעא דישראל גברא רבה." ואילו רב נחמן במקרה דומה לא רצה להספידו, וקרא לו "סל מלא ספרים." 10 רש"י: מאספין זה את זה ואומרים בא ונלמוד ונבין בין שנינו הואיל ואין לנו רב ללמדנו. 11 ד"ה רגלא. 12 על פירוש רש"י ש"מדגילים זה לזה" פירושו נאספים ללמוד. 13 (סג.) 14 רש"י: דליגמר איניש: ליגרוס שמעתא מרביה, ואף על גב דלא ידע לכולהו טעמיה. ו"הדר לסבר": טעמיה... 15 משנה, שבת סג.: לא יצא האיש לא בסיף ולא בקשת... ר' אליעזר אומר תכשיטין הן לו. ובגמרא - א"ל אביי לרב דימי... מאי טעמא דר"א דאמר תכשיטין הן לו? דכתיב "חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך." "א"ל רב כהנא למר בריה דרב הונא: האי בדברי תורה כתיב?! אמר לו: אין מקרא יוצא מידי פשוטו. אמר רב כהנא: בגיל 18 גמרת

אנטיגנוס איש סוכו, ועל ידי זה נתרופף כח העיון בתורה). וראה בעירובין (נג.) "בני יהודה גלי מסכתא"¹⁸, ופירש"י "מפרשין שמועותיהן ומדקדקין בטעמו של דבר עד שמתישב בלבן." ומ"ש בנדה (כד:) "ת"ח דאמר מילתא לימא ביה טעמא דכי מדכרי ליה מדכר"¹⁹, (ועיין בירושלמי ברכות פ"ה ה"א²⁰), ולא אמרו שמהדין הוא צריך להסביר הטעם. י"ל דהתם קאי בת"ח שפוסק הלכה ולא שמלמד תורה, [וכן נראה דיש לומר במה שכתוב בירושלמי²¹ "אם יכול את לשלשל שמועה עד משה רבינו שלשלה", וצ"ע ממ"ש בנזיר (נו:) דקבל מן הזוגות שקבלו מהנביאים הלכה למשה מסיני, ואילו יהושע וכלב לא אמר משום דמציעאי לא אמרינן²², אלא דיש חילוק בין פוסק הלכה לשונה תלמודו לרבים]. ובעירובין (נד:) אמרו "מניין שחייב להסביר פנים שנאמר שימה בפיהם"²³, וכתב הרמב"ם²⁴ דהיינו שיבינו עומק הסברה. אכן מרש"י שם נראה שמפרש דחייב הרב ללמד לתלמיד שידע בעצמו ליתן טעם בשמעתא, והיינו שישים אל לבו שידע דרכי העיון והלימוד, וענין זה הוא חיוב בפני עצמו. ועיין עוד בע"ז שם²⁵ "ילמד ואח"כ יהגה"²⁶ ופירש"י שיהא שגור הגירסא והפירוש ואח"כ יעיין לדמות מילתא למילתא להקשות ולתרץ. וזה מדרגא נוספת בת"ח שע"י שקלא וטריא בדרכי העיון בתורה יחדש ויעמיד את ההלכה על לבונה. ובזה מצינו בכ"מ בעל גמרא ובעל פלפול, ועיין ב"ב (קמה:)

את כל הש"ס, ולא ידעתי ש"אין מקרא יוצא מידי פשוטו" עד עכשיו. מאי קא משמע לך? דליגמר איניש והדר ליסבר. "16 אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה, גמרא, הלכות...". 16 על סעיף ד' בשו"ע, אות י"ד. 17 "כל אשכולות שעמדו להן לישראל מימות משה עד שמת יוסף בן יועזר היו למדין תורה כמשה רבינו." 18 "רבינא אמר: בני יהודה דגלו מסכתא, נתקיימה תורתן בידן, בני גליל דלא גלו מסכתא, לא נתקיימה תורתן בידן." 19 מובא בגמ' מקרה שר' יהושע שכח הלכה מסויימת, וכשהזכירו לפניו את ההלכה עם טעמה - נזכר. ועל סמך מקרה זה מסיקה הגמ' את המשפט שהובא לעיל. 20 "א"ר תנחום: הסובר תלמודו - לא במהרה הוא משכח." 21 ירוש' - קידושין א, ז שכת א, ב. 22 "אמרו - שמע מינא, כל שמעתתא דמתאמרה בבי תלתא (דשלישי שמע משני ושני מראשון - רש"י) קדמאי ובתראי אמרינן, מציעאי לא אמרינן (האומר לאותה שמועה, מזכיר רק את שם הראשון והאחרון, ואת שם האמצעי משמיט)." ומביאה הגמ' הוכחה לכך ממשנה "אמר נחום הלבלר, כך מקובלני מרבי מיאשא, שקיבל מאבא, שקבל מן הזוגות, שקבלו מן הנביאים הלכה למשה מסיני בזורע שבת וחרדל וכו'. ואילו יהושע וכלב לא חשיב - שמע מינא." 23 "ר' עקיבא אומר: מניין שחייב אדם לשנות לתלמידו עד שילמדנו, שנאמר "ולמדה את בני ישראל." ומניין עד שתהא סדורה בפיהם, שנאמר 'שימה בפיהם'. ומניין שחייב להראות לו פנים, שנאמר: ואלה המשפטים אשר תשים לפנים." רש"י "להראות לו פנים: ללמדו לתת טעם בדבריו בכל אשר יוכל, ולא יאמר: כך שמעתי, הבן אתה הטעם מעצמך. וחבירו בפרק ראשון (יג:) שהיה אומר על טמא טהור ומראגלו פנים. "אשר תשים לפניהם": ולא כתיב אשר תלמדם, צריך אתה לסדר ולשום לפניהם טעם המיישב תלמודם." 24 הל' ת"ת פ"ד ה"ד, ושם כתוב "עומק ההלכה". 25 (יט:) 26 "ואמר רבא: לעולם ילמד אדם תורה ואח"כ יהגה. שנאמר ב"תורת ה'".

וברשב"ם שם²⁷. והיינו זה שמכרר השמועה ומסכירה וזה שמחדש סברות ומכררן. ועיין ב"מ (פ"ה:)^{27א} ועירוובין (ס"ז.)^{27ב} ועיין בהל' תלמוד תורה בשו"ע הרב²⁸.

והנה בנדדים (ל"ח.) אמרו "לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו וכו' ומשה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל", ומסיק דרק פלפולא של תורה נתנה למשה, ופירש הרא"ש דהיינו "הבנה וחריופות", וצריך באור דאם נמסרה תורה לישראל איך שייך לומר שניתנה להם בלא הבנה בה. וגם עצם הדבר שניתן חלק של תורה למשה בלבד צריך באור. ועוד קשה הרי בי"ד הגדול הוא הוא סוף הוראה, ופרשה שלימה כתובה בתורה על זה²⁹. ולכאורה יש לומר שזה רק כשדנים בהלכה למעשה, ובנדדים קאי במצוות שלא נצטוו עדיין למעשה. ועיין בהקדמת הרמב"ן לדברים³⁰ שבכל המצוות שבס' דברים לא נתחייבו במדבר. [ובספר קול יעקב מצאתי, ששמע מפ"ק רבינו הגר"א זצ"ל, שכל ד' חומשים שכינה מדברת מתוך גרונו של משה, אבל ספר דברים אמר רק בציווי. ויסוד לזה נראה ממ"ש במגילה (לא:): דקללות שבויקרא³¹ משה מפי הגבורה אמרן, ושבדברים³² משה מפי עצמו אמרן. ועיין בתורי"ד שם כזה³³]. ונראה יותר, דגם אם ניתנה ההלכה להכרעה אף בזמן שאינה נוגעת למעשה, היינו רק עצם ההלכה, אבל זה אינו מוכרע שהטעם שנתנו הם להלכה הוא הטעם לאמתו.

והדר "ובתורתו יהגה". 27 בגמ': "תנו רבנן: ... עתיר סלעים עתיר תקוע - זהו בעל פלפול." רשב"ם: "עתיר סלעים": שולחני שמשכר תמיד במיני מטבעות 'עתיר תקוע': ... ולי נראה כדאמרינן במנחות (פה:): 'תקוע אלפא לשמן', עיר היא ומשם היו מביאין שמן למנחות. ודימה למטבעות ולשמן את הפלפול, על שם שמרויח יום יום תדיר בפלפולו טעמים הרבה. 'גמרא': סוגיית גמרא ותרוצי משניות וברייתות, וזהו עיקר הגמרא, שאם לא הגמרא, אין למדין הלכה מתוך משנה ... "זה בעל גמרא": שממית עצמו לכוין הלכות ולתרץ הוויית. 27א "כי הווי מינצו ר' חנינא ור' חייא אמר ליה ר' חנינא לר' חייא: בהדי דידי קא מינצית, ח"ו אי משתכחנא תורה מישראל מהדרנא לה כפלפולי. אמר ליה ר' חייא ... ומקרינא וכו' בחמשה חומשי. ומתניא שיתא ינוקי שיתא סדרי וכו'." 27ב "רב חסדא מרתען שפותיה ממתנייתא דרב ששת, ורב ששת מרתע כולי גופיה מפלפולי דרב חסדא." 28 שו"ע הרב, חלק ה', הל' ת"ת, פרקים א, ב, ג. 29 דברים י"ז, ח'-י"ג. 30 עמ' שמ"ג במהדורת שעוועל. 31 בפר' חוקותי. 32 בפר' כי תבוא. 33 "אי קשיא היכי מצינן למימר דמשה מפי עצמו אמרן. והא כתיב בהו "אלה דברי הברית אשר צוה ה' לכרות את בני ישראל מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב." תשובה: ציווהו הבורא שיכרות עמהם באלות ובקללות, אבל מ"מ ... האלות עצמן לא ציווהו הבורא אלא ... משה קיללם מפי עצמו, ומש"ה לא כתיב בהו והכיתי וכו' אלא יככה ה'." 34 "תא שמע, שני ספרי הדיינין עומדים לפניו ... וכותבין דברי המזכין ודברי המחייבין. בשלמא דברי המחייבין, למחר חזו טעמא אחרינא וכו'." ועיין שם בסוגיא. 35 הל' ממרים פ"א ה"א. 36 מלמד הרב הלכה לתלמיד ואח"כ נעשה גם התלמיד כאחד הדיינים עם רבו לדון באותה ההלכה כפי שהורה לו רבו. ומעמידה הגמרא שזה דוקא כאשר התלמיד נזקק לשמועה, אבל טעמה וראיותיה יודע מעצמו, ולכן נחשב כדיין בפני

ועיין סנהדרין ל"ד³⁴. וי"ל דכמו שנתן לסנהדרין כח הכרעה של הלכה [וראה ברמב"ם ריש ממרים³⁵ דבי"ד הגדול הם הם תושבע"פ, והיינו שמה שהם יודעים מתשבע"פ בי"ג מדות היא תורה, ומה שהם אינם יודעים אינה תורה] ה"נ ניתן למשה ולזרעו כח הכרעה של סברה, שמה שהם יודעים או מכריעים היא היא הסברה שעל פיה צריכים כל ישראל ללמוד ההלכה. וראה בסנהדרין (ל"ו.) שונה אדם לתלמידו ודן עמו וכו' דלגמריה דרב הוו צריכי, ולסברה דרב לא הוו צריכי³⁶. ועיי"ש ברש"י³⁷. וצריך באור א"כ איך נתמנה סנהדרין בימי משה, דהרי הם הצורכו גם לסברה דמשה. אלא דבאמת נראה דמינויים של בי"ד הגדול הוא לשני דברים. חדא דהם שופטים על ישראל, וחדא דהם המכריעים את ההלכה איך היא, והם באמת שני ענינים נפרדים. ובכל מה שדנים הנה יש בפסק דין גם הוראה וגם תורת משפט. ובאמת בכל בי"ד של שלושה ג"כ איכא תרי עניני - דקובעים הדין וגם שופטים את בעלי הדין. וזה מתבאר בשיטת הרמב"ם שכתב³⁸ דאב וכנו נמנין כשנים בדיני ממונות, ואילו לגמר דין פסולין³⁹. ונראה דהבאור הוא כנ"ל, דמצד הוראה שבפסק בי"ד נמנין כשנים, אבל למשפט פסולין, ואכמ"ל. וע"כ נראה דסנהדרין דמשה לא נתמנו אלא לשפוט העם, אבל לא לקביעת ההלכה דלזה משה גופא בבי"ד של שבעים ואחד. ועיין בסנהדרין (י"ג:) דלמדו סמיכה בשלושה ממה, ופריך "א"ה ליבעי שבעים וחד" ולא משני⁴⁰, ולהלכה פסקינן דבשלושה⁴¹, ואילו בדין מינוי סנהדראות פסקינן דבעי שבעים ואחד⁴², ובגמ'⁴³ מפרש דגמרינן ממה דהוי כשבעים ואחד ועיין בכסף משנה בזה⁴⁴. ולכאורה פשוט דבשעה שסמך את יהושע הרי כבר היו סנהדרין ומשה היה על גביהן (ומזה הרי למדו למנין דסנהדרין⁴⁵). אבל כשמנה סנהדרין הרי לא היה בי"ד אחר, ואדרבה צ"ע קושית הגמרא. ולהנ"ל ניחא דבכח הוראה של בי"ד הגדול לעולם משה כשבעים ואחד ולא נתמנה בי"ד הגדול לזה. ועיין ביומא (ה:)" כי כן צויתי ... ולא מאלי אני אומר." וצ"ע איך חשדן⁴⁶ שסברי דהוא בודה מלבו. אלא נראה דר"ל דאין הדין משום שחדש הדבר מכח של ב"ד הגדול דמה שמחדש בסברתו מוזהרין ע"ז כל ישראל, אלא שנצטווה

עצמו. 37 דלגמריה הוו צריכי למה ששמע מרבו, אבל לסבריה, למצוא ראיות ולישב הטעמים אינן צריכין, הלכך גברא באפי נפשא הוא. דאי משום גמרא דשמע מיניה, כל ישראל נמי ממה קבלו. ואין אלו טעמים הבנת רבו דנימא אם היתה חכמתו מפי רב אחר הוי אומר טעם אחר. 38 בהל' סנהדרין פי"א ה"ז. 39 שם הלכה ט'. 40 סמיכת זקנים - בג' (לקרות להם רבי - רש"י) ... מנלן, אילימא מדכתיב "ויסמוך את ידיו עליו" (משה סומך ידיו על יהושע) אי הכי תסגי בחד. וכי תימא משה במקום שבעים וחד קאי, אי הכי ליבעי שבעים וחד. קשיא. 41 רמב"ם הל' סנהדרין ד, ג. 42 שם ה, א. 43 סנהדרין טז: 44 שם ד, ג ד"ה ומ"ש. 45 במשנה בריש סנהדרין.

ע"ז בפירוש, ועיין בספרי בקרא דתורה צוה לנו משה⁴⁷, ועיין בשמו"ר כתב לך וכו'⁴⁸. ועיין בשבת (ק"ד). "אמרו מילי דאפי' בימי יהושע בן נון לא איתמר"⁴⁹, ומשמע דאז היה התחלת רשות לכל אחד לחדש בתורה. (אולם י"ל לפי מה שכתב הב"י יו"ד רמ"ב, דלהכי אמרי בכמה מקומות אי אמרה יהושע לא צייתנא ולא אמרו משה - משום דהוי דרך בזיון). וראה בסוף ירושלמי הוריות⁵¹. "משה ע"י שלא נתייגע בת"ת וכו' יהושע ע"י שנתייגע בת"ת וכו'". ועיין בתמורה (ט"ו:) "משמת משה, אם רבו מטמאים טמאו, אם רבו טהורים טהרו", אבל קודם לא היה הדבר מסור לסנהדרין. והנה אמרינן שם⁵² דאחרי זה ליבא הוא דאימעט ופירש"י דהלב נתמעט ולא היו יכולים להחזיר אותן הלכות ששכחו באבלו של משה והלכו בזה אחר הרוכ. וצ"ע אם לא היה בידם להחזיר הלכה מתוך פלפול הלכה כמו שכתב שם, מה היה בידם שיחלקו על זה ויעמדו למנין. ודוחק לומר שחלקו סתם, זה אומר טהור וזה אומר טמא, בלי שיתנו טעם לדבר. אלא נראה שסברה היתה לכל אחד, אבל פלפול הלכה נקרא הכרח של סברה וזה לא היה בידם, וכן נראית כונת השטמ"ק שם שנחלקו בסברה עיי"ש. ועיין בהקדמת הרמב"ן למלחמות^{52א} מה שכתב "שאיין בחכמה זאת מופת ברור כמו חשבונני התשבורת ונסיוני התכונה אבל נשים כל מאודנו ודיינו מכל מחלוקת בהרחיק אחת מהדעות בסברות מכריעות, ונדחוק עליה השמועות, ונשים יתרון הכשר לבעל דינה מפשרותי ההלכות והוגן הסוגיות עם הסכמת השכל הנכון, וזאת תכלית יכלתנו". ועיין ברא"ש פ"ג דמועד קטן שאיין לעשות בנין בלא יסוד מכח קושיה עיי"ש סימן כ"ח⁵³. ועיין בחולין (ז.) דאיצטריך ללמוד דת"ח שאמר דבר הלכה של חידוש אין מזיחין אותו ואין מזניחין אותו ואין מזניחין אותו עיי"ש⁵⁴.

46 משה לאהרן ובניו (ויקרא י') ביום השמיני למילואים, כשצוה אותם לאכול בקדשים על אף אוננותם. 47 ספרי פסקא שמ"ה "תורה צוה לנו משה, וכי ממשה רבינו אנו אוחזים את התורה, והלא אבותינו זכו בה שנאמר מורשה קהלת יעקב. שומע אני ירושה לבני מלכים, לבני קטנים מנין, ת"ל אתם נצבים היום כולכם. 48 פר' מז, א "בשעה שנגלה הקב"ה בסיני וכו'" אמרה למשה על הסדר מקרא ומשנה תלמוד ואגדה וכו', מאחר שלמדה מפי הקב"ה אמר לו: למדה לישראל. 49 אמרי ליה רבנן לריב"ל: אתו דרדקי האידנא לבי מדרשא ואמרו מילי דאפילו בימי יהושע בן נון לא איתמר בנותיהו. 51 משה ע"י שלא נתייגע בתלמוד תורה הקדים ראשים לזקנים, יהושע ע"י שנתייגע בתלמוד תורה הקדים זקנים לראשים. 52 תמורה טו: 52א לפני הרי"ף על מס' ברכות 53 "וכן נראה לי שאיין לעשות בנין בלא יסוד, כי באו להחמיר ולומר סברות רחוקות ודחוקות מכח קושיא, ואם יש תירוץ לקושיא, נתרועע היסוד ונפל הבנין." 54 מכאן לתלמיד חכם שאמר דבר הלכה (של חידוש - רש"י) שאיין מזיחין אותו (אין מבדילין אותו משמועתו לאמר חזור בך - רש"י) ואמרי לה אין מזניחין אותו (משקצים את שמועתו - רש"י) ואמרי לה אין מזניחין אותו (לומר גאוותן)

והנה ידוע שדרכי הלמוד בתורה יש ומשתנים ומתחדשים ע"י גדולי התורה שבדורות. ובאמת כל גאון וגאון אמיתי בכל אופן למוד שהוא, הריהו מחדש קמט מיוחד משלו באותו דרך הלמוד. [ועיין ע"ז (י"ט).] "כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה וכו' וה"מ סברה" ועיי"ש ברש"י⁵⁵, וראה בסנהדרין (ל"ו:) כגון ר"כ ור"א דלגמריה דרב צריכי ולסברה דרב ל"צ⁵⁶. ופירש"י למצוא ראיות ולישב הטעמים, הילכך גברא באפי נפשיה הוא וכו' ואין אלו טעמים הבנת לבו דנימא אם היתה חכמתו מפי רב אחר הוי אומר טעם אחר], אבל יש שמשמיה קא מזכי למי שזוכים לפתוח נתיב חדש רחב וסלול בדרכי ההבנה והעיון ומשפיעים בזה על חכמי תקופה שלימה. [וראה בעירובין (כ"א:) "ויותר שהיה קוהלת חכם עוד למד דעת את העם וכו' דאגמריה בסימני טעמים ואסברה במאי דדמי ליה." ועיין רשב"ם ב"ב (ק"ל:)⁵⁷ דמ"ש בכ"מ דבכל התורה מדמין דל"ז ולמדיון מזה הלכה, דבר זה קהלת יסדה]. ופשוט וברור הוא דשרשי הדברים יש להם יניקה ממסורת דרכי תורה, בלמוד הש"ס שנמסר מדור דור בקבלה ע"י הגאונים ואחריהם רבותינו הראשונים זצ"ל. כאשר באמת, גם כל מה שמתגלה מאורה של תורה ע"י חכמי הדורות, אינו נאבד אחריהם, אלא פועל לעולם, ומשתלשל והולך ומשתלב בתורתם של חכמים בכל דור ודור. וראה בקה"ר⁵⁸ דברי חכמים כדרכנות וכמסמרות נטועים [היינו שפרים ורבים] דמפרש בתורתם של חכמים לאחר מיתתם. [ובאמת כח ההשגה בתושבע"פ בחידוש דין ובהבנת דבר מתוך דבר לאמתה של תורה הוא כח של נבואה וכמו שכתוב בכ"ב (י"ב).] "אעפ"י שנטלה מן הנביאים, מן החכמים לא נטלה" ופירש הרמב"ן שנבואת הנביאים נטלה אבל לא נבואת החכמים שהוא בדרך נבואה וכו'. ואמרו בשבת (קי"ט:): "ובנביאי אל תרעו - אלו ת"ח." ועיין בפסחים (ס"ו.) מ"ש דישראל "בני נביאים הם" והתם הוא ענין של עצה והלכה⁵⁹.] והנה גם בדורותינו זיכוננו משמיה במאורות של תורה ענקים רוחניים שסללו נתיבות חדשים בדרכי הלמוד בש"ס ובראשונים, נתיבות עיון מחודשים בהבנת היסודות הפנימיים בסברה של הלכה והגדרת הרכבם וצרום שעד⁶⁰ זמתחלק ומתחור צורתא דשמעתתא ותוכא דשמעתתא בשרשה, והם האירו עיני הלומדים בתורתם אשר בע"פ ובספריהם אשר הניחו אחריהם. והרבה יש להאריך בבאורים והגדרות בענין, אולם כאן אין מקום להנז', והדרך הנכונה ביותר בכלל בזה הוא לשקוד בעיון וביגיעה בדבריהם של רבותינו, ובזה יסוגל

גרמה לך שלא הטית אוזןך לשמוע דבר כהלכתו - רש"י). 55 "סברא - ללמוד חריפות וחידוד הלב לאחר שלמד ושגורה בפיו גירסת התלמוד." 56 עיין הערות 36, 37. 57 ד"ה הא כל התורה. 58 פרק י"ב פסוק י"א. 59 "אמרו לו: רבי, שכח ולא הביא סכין מערב שבת (של יו"ט ראשון של פסח שחל בשבת) מהו? אמר להן: הלכה זו שמעתי ושכחתי, אלא הנח להן לישראל, אם אין נביאים הן בני נביאים הן."

לקלוט ולספוג ולטעום צוף טעם דברי תורתם. ועיין מ"ש בזה מרן הגה"ק
הרב ר' אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל בקובץ בית אברהם כבאור הגמ' חגיגה
(ה:) כבר בי רב דחד יומא.